

Ivars Seleckis, runa LZA 18.12.2014

Par nācijas zūdošo vizuālo atmiņu

Tajos tālajos laikos, kad notikumus pierakstīja uz teļādas grāmatu lapām, bet varbūt jau agrāk bija teiciens: „Kas nav pierakstīts, tas nav bijis...”

Šis teiciens ir it kā fakta konstatējums. Tomēr tur jūtama arī VARENĪBA, DRAUDI, pat ŠANTĀŽA.

Gāja gadu simti, mainījās pierakstu veidi un beidzot radās tādi, kas deva iespēju arī redzēt notikumu: „Kā tas notiek” (caur fotogrāfiju un caur kinematogrāfu).

Latvijā par vizuālās vēstures pierakstu sākumu uz kino filmas var uzskatīt 1910.gadā Rīgā notikušo Krievijas cara Nikolaja Otrā vizīti un Pētera Pirmā pieminēkļa atklāšanu, kuru filmēja arī kinooperators Aleksandrs Stanke.

Liela rosība Latvijā bija 20tajos gados, kad uz ekrāniem iznāca:

„Latvju hronika” no 1920-23.gadam, „Latvijas filmu hronika” no 1922-28.gadam,

„Pathe-journals” neregulārās hronikas Latvijā.

Savs kino žurnāls bija arī Liepājā, kuru izdeva J.Krūskops – firmas Legatto īpašnieks (Man bija izdevība Berlīnē redzēt 1929.gada žurnālu, labas kvalitātes. Tur bija bezdarbnieku demonstrācija, armijas parāde un Liepājas dzīves ainas).

Šo daudzo hroniku veidošana bija saistīta ar valdības rīkojumu, ka pirms katra filmas seansa bija jābūt parādītiem Latvijas valsts notikumiem.

Tā kā kino žurnālu pārdošanas cenas bija zemas, daudzi uzņēmumi izputēja. 30to gadu sākumā parādījās E.Krauca „Latvijas Hronika”, bet no 1934.gada „Latvijas Skaņu Hronika”. Viņš kļuva par vienīgo kinožurnāla veidotāju līdz 1940.gada jūnijam.

Šodien no visām tā laika hronikām ir saglabājusies tikai 1/3 daļa.

Sākās karš un jukas, katra vara centās veidot savu hroniku, savu vizuālo vēsturi, savu izpratni, kas ir svarīgs nācijai. No šodienas pozīcijām skatoties, arī šis periods ir svarīgs laikmeta liecinieks nākotnei – jo viņš ir.

1996.gadā privatizēja – likvidēja Rīgas Dokumentālo filmu (RDF) studiju, un vizuālās vēstures uzkrāšana apstājās. Rīgas Kino Studija un RDF piecdesmit darbības gados bija uzņēmusi vairāk nekā 2000 kino žurnālus – 350h garu vēsturi, kuru var noskatīties 50 dienās. Tas viss sniedz interesantu ieskatu tautas dzīvē.

Vēl Kinocentrs mēģināja veidot almanahus ”Latvijas laikmets”, tad īsfilmu ciklus. Tomēr tie lēnām izmira, jo kino „periodikas nauda”, kas vienmēr bija atsevišķa finanšu sadaļa, klusām izplēnēja kopējā kino budžetā.

Kaimiņiem lietuviešiem bija līdzīga situācija, bet viņi izdomāja, kā ar finansējumu, kas domāts vēstures pieminēkļu saglabāšanai, veidot un uzkrāt vizuālo vēsturi.

Pat tagad video laikmetā viņi joprojām filmē uz 35mm lentes un sniedz pārskatus par valsts dzīvi 4 reizes gadā pa 30min. Filma tiek apstrādāta Prāgā vai Berlīnē, samontēta, ieskenēta un nodota arhīvā. Tas tiešām ir pamatīgs risinājums, jo filma laika zobu iztur vismaz 100gadus.

Mēs atrodamies dramatiskā situācijā, jo pie uzkrātā materiāla vairs netiekam, jo ir mainījušās tehnoloģijas. Eksistē tikai video formāts, bet negatīvus izvest uz ārzemēm neļauj likums.

Mums ARHĪVĀ parādījās viena „maza iekārta”, kas var caur kino projektoru attēlu iekopēt video nesējā. Tomēr tas ir zemas kvalitātes un tehnisku iemeslu dēļ der tikai informācijai.

Ir pēdējais brīdis atjaunot vizuālās vēstures saglabāšanas procesu. Kā?

1) Arhīvs var aicināt lielās TV studijas un reģionālās TV studijas dot arhīvam iespēju izgatavot kopijas no nepieciešamajiem materiāliem.

2) Aktuālo filmējamo materiālu arhīvam ir jāpasūta centrālajās vai reģionālajās TV studijās.

3) Arhīvam jādod iespēja pašam uzņemt vajadzīgos faktus, notikumus utt. Tas nebūtu sarežģīti pie pašreizējām tehniskajām iespējām. Turpinās arī mēģinājumi uzkrāt notikumus privātā veidā. Bet sabiedrībai ir pilnīgi maldīgs priekšstats, ka mūsdienās viss tiek fiksēts un savākts.

Šādi – nesistēmiski – materiālus uzkrāt mēģināja video ēras sākumā gan privātie entuziasti, gan mazās studijas. Tam šobrīd ir pienācis tehnisks KRAHS, jo arī līdz šim uzkrātie video materiāli nekavējoties ir jādigitalizē. Taču to kvalitāte ir zema, un šodien neatkarīgi no tā, vai pārkopējam ciparu formātā vai nē, tie regulāri tehniski ir jāatjauno, jo attēls iet bojā – izgaist un tam rodas tehniski traucējumi.

Lai uzkrātos materiālus uzturētu „formā”, vajag konkrētus līdzekļus. Arī lielajās TV studijās ar arhīviem jau ir problēmas, zuduši gan muzikāli, gan tautas vēsturisko pagrieziena punktu fiksējumi, piemēram, mītiņš Daugavmalā un tā skaņu ieraksts radiofonā.

Kādam beidzot jādod grūdiens iegādāties arhīva digitalizācijas veikšanai nepieciešamo aparatūru un steidzīgi organizatoriski jādara tas, ko citi jau ir aptvēruši. Jārada sistēma.

Jāatdod mūsu sabiedrībai un pasaulei iespēja iepazīties ar dokumentālajiem darbiem, kuri te veidoti vairāk nekā simts gadus.

Un ir SAVĀDI, ka Latvijas 100gadu jubilejas sakarā nav plānota iespēja tautai iepazīties ar interesantiem faktiem un stāstiem, jo šim mērķim netiek atvēlēts pat viens eiro.

Mums beidzot jāapzinās, ka nevaram būt nopietna valsts (kas grib sevi cienīt) bez savas vizuālās vēstures veidošanas un uzkrāšanas.

Tas ir tas, kas citur ir saprasts jau sen, no tiem teļādas lapu grāmatu rakstīšanas laikiem, jo: „Kas nav pierakstīts, tas nav bijis”. Un tas ir beidzot jāsaprot arī mums.